

”וַיִּקְוֶמוּ לְצַחֵק”

[פרשת כי תשא (שיחה 2) – נכתב ע”י הרב משה צוריאל, מתוך ספרו ”אוצרות התורה”.
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע”י תלמידו, אך טרם הגיחה]

כמה טרחות טרחו ראבי”ע, כוזרי ואחרים להסביר שחטא-העגל לא קָלַל ע”ז.
אעפ”כ אנו רואים בכל זאת עונשו החמור –

א. נשברו הלוחות ונתבטלה ההבטחה שאומות העולם לא ישלטו בישראל, וכן ההבטחה שמלאך-
המות לא ישלוט בישראל. (שמו”ר לב, ע”ע ע”ז ה. יחבלתם מעשיכם).

ב. עובדה היא שבכל דור ודור אנו משתתפים בסבל העונש של החטא ההוא. (שמו”ר מג, ג / איכ”ר א, כט).

ג. מה שגרוע מהכל: ”אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות, לא נשתכחה תורה מישראל”. (עירובין נד).
זאת אומרת, אמנם אנו לומדים אבל אנו מפסידים מה שעמלנו, אנו מתייגעים וכאילו כותבים על
חולות נודדים. כל זה בגלל עון-העגל.

שומה עלינו לחקור, מה היתה ה’הפסיעה הראשונה’ שדרדרה אותנו לכך! (הרב מונה 2 סיבות: פולחן אישיות, ושחוק)

א. פולחן אישיות. ”וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר” (לב, א).

רש”י הירש קובע לנו במלים ספורות ומדוייקות:

”לא היה כאן מעשה של ע”ז במובן הרגיל... הם שיערו שמשה מת בתאונה, ולכן תבעו מידי אהרן מין
דמות של משה’ שלא תאבד לעולם. ברם, השתתת ביטחונם בעתידם על קיומה של דמות משה’,
אמונת ההבל שרשאי האדם או חייב לעשות לעצמו דמות משה’... הם פרי דמיון המנוגד בתכלית
הניגוד לאמתות היסוד של אמונת-ישראל בדבר מהותו של ה’ והיחסים ההדדיים שבין ה’ ובני
האדם”. (עמ’ תכב). זאת אומרת אסור לפלוח לאישיות, רמה ונשגבה כמה שתהיה. זה פוגם בטהרת
עבודת ה’.

רש”י הירש כותב: ”הם לא ראו במשה את עושה רצונו של ה’... אלא הם ראו במשה דמות אשר
התעלה מעל לטבע האדם הרגיל ורכש תכונה אלהית, איש שבכח השפעתו להטות את רצון האלוהות
ושבכח ישותו להבטיח חסות מטעם האלוהות” (על שמות לב, סוף פסוק א).

וכך גם כתב ר’ צדוק מלובלין ש”פולחן האישיות” הגיע אלינו מהערב רב, ולא מבני ישראל.
”כי בני ישראל נקראים ”עם ה”” שיעקר אמונתם בַּה’, רק משה הוא המלמד לזה, ולכן הם רבו עם
משה. אבל הערב רב הם רק האמינו בַּמִּשָּׁה (כשלעצמו) שראו נסים ונפלאות שעשה, ונקראים ”עם-משה”
ולא ”עם ה”” כי לא ידעו את ה’ כי הם גשמיים ואין משיגים רק דבר גשמי, נגלה ונראה למראית העין.
ולכך אמרו ”כי זה משה האיש... לא ידענו מה היה לו” והוצרכו לתמונה אחרת שיאמינו בה, כי בלא
תמונה נגלית לעין לא היה מושג אצלם אמונה... הערב רב אין להם השגה ואמונה רק בדבר המוחש
ולכן האמינו רק במשה רבנו” (סוף ”לקוטי מאמרים”, דף 239).

מעין זה כתב ”משך חכמה” (על שמות לביט)

”משה לא קראו התורה רק [=אלא] סרסור (ע”פ דברים ה, ה) אבל אין התיחסות התורה לו, והתורה היא
מחויבת המציאות... והנה דל-השְׁקָל, קצר ידו מהשיג מציאות מחויב המציאות... ולכן חתרו להם
מסילות לעשות צורות ודמיונות... וריקודי הנפש ורתיחות הדם נתהוו ממושג מוחשי ונראה. והמה,
כאשר ראו כי בושש משה, נפלו מאמונתם ובקשו לעשות להם עגל... ועל זה צווח משה ככרוכיא: האם
תדמו כי אני ענין’ ואיזה קדושה’ בלתי מצוֹת ה’, עד כי בהעדר כבודי עשיתם לכם עגל?!
חלילה, כי אני איש כמוכם, והתורה אינה תלויה בי, ואף אם לא באתי, היתה התורה במציאותה בלי

שינוי... ולפי זה, גם זה מכלל הטעות שאמרו (לב/א) שמשה העלן מארץ מצרים (י"כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים, לא ידענו מה היה לו"י (שמות לב,כג)) – ולא משה העלן! רק היה שליח לדבר לפרעה, אבל הקב"ה בהשגחתו הפרטית העלן! עכ"ל.

ב. ליצנות.

אהרן ניסה לקדם פני הרעה בהצטרפו "חג לה' מחר", והקים מזבח בכדי לקדש את העם ע"י הקרבת קרבנות. (עין במהר"ל, הרעיון בכך של התבטלות להקב"ה, "גבורות ה'", פ"סט). אבל לשווא: "ויעלו עולות ויגישו שלמים, וישב העם לאכול ושתו, ויקומו לצחק". ומפרש רש"י: גילוי עריות ושפיכות דמים. מקורו בתנחומא כ' ותדא"ר יג, אבל שם גם הוסיפו: ע"ז, מה שרש"י משום-מה משמיט.

והנה דומה לענינו מצאנו גם אצל ישמעאל. "ותרא שרה את בן הגר... מצחק" (בראשית כא, ט), ומפרש שם רש"י בשם חז"ל: "רציחה. נוטל קשתו ויורה ביצחק חצים, ואומר 'הלא משחק אני'. וכן ע"ז" עכ"ל. והנה מקורו בספר "מדרש אגדה" שם, כתבו שישמעאל הזקיף לבנת-בנין והתחיל מנשקה. המושג של 'לבנה', מציין יצירה אנושית למען מטרת בנייה, ולא אבן טבעית גולמית, כצורתה הטבעית. ענינו בהשאלה לע"ז הוא, שבני אדם פולחים למעשי-אצבעותיהם, כדברי המפרשים על יוזמת מגדל-בבל. (בדומה לפירושו של "יפה תואר" למדרש ב"ר נ, ד, שהערבים הבאים לבית-אברהם נוהגים להשתחוות לאבק שברגליהם, כלומר הם סוגדים לסחורה שמובילים ממקום למקום ולנדודיהם ממקום למקום, זהו המתבטא בעפר שברגליהם).

מצאנו במקום אחר דוגמה נוספת של "כוונות טובות" המסתיימות בגילוי עריות. **בליל יום כיפור** היו מעסיקים את כהן-הגדול כדי שלא יישן. מיקירי ירושלים לא היו ישנים כל הלילה כדי שיהא כהן גדול שומע קול הברה ולא תהא שינה חוטפתו. אף בגבולין (=נהרדשא) היו עושין כן (=זכר למקדש), אלא שהיו חוטאין". (יומא יט; ומפרש רש"י: "משחקין אנשים ונשים יחד ובאין לעבירה"). זאת אומרת שגם כאשר המעשה החיצוני הוא טוב, אם אין הלב טהור, עלולים בכל זאת להגיע לידי עבירות חמורות. איך זה? אלא מתוך מתח-נפשי ששקר בלבבם של ישראל, מול עתיד מעורפל ובלתי מובטח, הם נטו להתפרקות ולחושניות. רבות-פעמים האדם מוצא מקלט מן חששותיו ע"י חיי דמיונות וע"י צחוק וליצנות. יש כאן רשת יצה"ר, הלכוד את האדם כאשר האדם חש שאין לו הכח להתמודד עם בעיותיו.

כאשר אנו מעיינים בחטא הזה של **שחוק** (שהביא בעטיו גם ג"ע שפ"ד וע"ז, החטאים הגרועים ביותר), אנו מוצאים ביקורת קשה ביותר בדברי חז"ל. "קשה הליצנות, שתחילתה יסורין וסופה כליה" (ע"ז יח:), והיא גורמת קלקול הפרנסה (שם) ואף גורמת שהלץ ההוא איננו מקבל פני שכינה (סוטה מב).

והנה העונש הגדול ביותר הוא שע"י השחוק האדם מנתק את קשרו לתורה (=וממילא הוא מפסיד את כל מדרגותיו ברוחניות. כלומר, זהו הפסד הקיצוני והנורא ביותר).

• "לריח שמניך טובים"...מה השמן הזה כוס מלא אינו מזרזיף (=מתערב) בשאר כל המשקים, כך דברי תורה אין מזרזיפין בדברי ליצנות. כוס מלא שמן בידך, ונפל לתוכו טיפה של מים, יוצאת כנגדו טיפה של שמן. כך אם נכנס דבר של תורה ללב, יצא כנגדו דבר של ליצנות. נכנס ללב דבר של ליצנות, יצא כנגדו דבר של תורה". (שהש"ר א).

• לכן מן מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם יש: "מיעוט שחוק". (אבות, ו).

• לכן זעקו חז"ל: 'לשחוק אמרתי מהולל'. מה מעורבב השחוק שהעכו"ם (=שהגויים) שוחקים בבתי קרקסאות ובבתי תיאטריות שלהם. 'ולשמחה מה זו עֶשֶׂה? מה טיבו של ת"ח להכנס שם?' (קה"ר ב).

נתהה על קנקנו של שחוק מהו.

בברכות (סא:) אמרו: שאבר הטחול – שוֹחֵק.

א] רש"י פירש במובן של צחוק (שי שמאלית) וכן הוא במדרש קוה"ר. (ז, לו).

ב] אבל יש מדרש (אדר"י לא, א) האומר "נמסים באדם", שעניינו (לפי "בנין יהושע") להמס ולטחון את המזון.

ונראה שיש קשר עניני זה לזה. [בין לשחוק (=לטחון) – ללשחוק (=צחוק)]

במקום לראות את הכל בחטיבה מתואמת, הרי בעל השחוק מפורר ורואה כל פרט כפעולה בודדת ומנותקת בפני עצמה, וממילא היא מגוחכת. המוקיון איננו רואה את המכלול העולמי אלא את הרגעי והארעי, שֶׁת עליו זרקור – ובזה כל הגיחוך.

ניקח לדוגמה ראש הליצנים, קרח הרשע: "התחיל לומר להם דברי ליצנות. אלמנה א' יש בשכונתי והיה לה שדה. באה לחרוש א"ל משה 'לא תחרוש בשור וחמור'. באה לקצור, א"ל תני לקט שכחה ופאה. באה לעשות גורן, א"ל תני תרומה, מעשר ראשון ושני. הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו. אח"כ מכרה את השדה וקנתה ב' כבשות כדי ללבוש מגילותיהן וליהנות מפירותיהן. כיון שילדו א"ל אהרן תני לי הבכורות. הצדיקה עליה הדין ונתנה לו. בזמן הגזיזה גזזה אותם. א"ל אהרן תני לי ראשית הגז. אמרה: אין לי כח לעמוד באיש הזה. הריני שוחטתן ואוכלתן. בא אהרן וא"ל תני לי הזרוע והלחיים והקיבה. אמרה: אחרי ששחטתי אותן (=עדיין) לא נוצלתי מידך! הרי הם חרם עלי. א"ל אם הם חרם, הרי הם כולם שלי כדכתיב 'כל חרם בישראל לך יהיה'. נטלן והלך לו, והניח אותה בוכה" (מדרש שו"ט א).

ודאי כי כל המסופר בליצנות-דמיונית זו לא היה ולא נברא.

א. ראשית, עדיין לא באו לא"י ולא חלו חיובי מצוות התלויות בארץ.

ב. ועוד, הצגת כל התביעות של הכהונה בזו אחר זו (תוך קטע מצומצם אחד) אינה אלא תכסיס תיאטרוני. כי בחיים ישנם מרווחי זמנים בין הנתינות.

ג. ועוד: הלץ, המחבר משא-ליצני זו, לא הזכיר שלמעלה מ-90% של היבול נשאר בידי הבעלים!. לדוגמא, חוקי המלך ומסיו גובים הרבה יותר מפרי היבול. ואף שם, אין בכך בכדי לייאש את הבעלים מההשתדלות המסחרית הטבעית. אלא, יש בדבריו ניצול שטני של כושר ההבעה, כדי להציג את הדברים בקריקטורה מעוותת, להוציא איזה ניב או ביטוי מן ההקשר שלו, בניתוק ממה שנאמר לפניו או לאחריו ולשומו ללעג. (עיי' "אגרות הרמב"ם", מהד' הרב קאפח, עמ' לה).

בשו"ע (או"ח סוף תק"ס) נאסר השחוק (=הליצנות), והעיר "משנה ברורה": "גם בחתונה או בפורים". עוד (בסי' שז ס"ק נט) הוא הוסיף: "משום מושב לצים... גם בפורים אין מותר רק השחוק שעושים זכר לאחשורוש. ובעוה"ר כהיום נעשה הדבר כהפקר אצל איזה אנשים לילך לבית טיאטריאות... ואיכא בזה משום מגרה יצה"ר בעצמו... ויסורין באים עליו".

ובכן, ההשתקעות בליצנות היא אקסטזה של בריחה מהמציאות, פורקן של דמיונות-סרק, המביאה לגי"ע שפ"ד וע"ז.